

Paternitat i maternitat
de Déu
en la vida religiosa

Armand Puig i Tàrrach

Paternitat i maternitat
de Déu
en la vida religiosa

Claret

© Armand Puig i Tàrrach

© Editorial Claret, SAU
Roger de Llúria, 5 – 08010 Barcelona

Imprès per Edim
Badajoz, 145-147 – Barcelona
ISBN: 84-8297-433-5
Dipòsit legal: B. 24.979-2000
Maig 2000

PATERNITAT I MATERNITAT DE DÉU EN LA VIDA RELIGIOSA

En una època en la qual ens preguntem sovint per la nostra identitat el record de Déu esdevé imprescindible. Sacsejats i fins i tot decebut davant tantes experiències frustrants de paternitat i maternitat, una mica encongits per la dificultat de descobrir el nostre lloc en el món, ens girem cap al gran nom del Déu de Jesucrist: el nom de Pare. Ho fem no per repetir allò que ja sabem, sinó per redescobrir aquell que coneixem com a font i fonament, com a origen i misteri, com a designi amorós i tendresa infinita. L'orfanat del Pare, viscuda com a causa de tristesa o com a motiu de revolta, afecta el nostre món i aquells que hi habitem. Hi ha qui viu amb desconcert la realitat àrida i ennuvolada d'un Déu que no sembla manifestar-se clarament: ara que més el necessitaríem, és quan més resta amagat! Hi ha qui no tolera la realitat d'un Déu que sembla despreocupar-se del mal del món, arrecerat i segur en un cel distant de la terra, o bé que intervé tan sols per tal de fiscalitzar el comportament dels humans. Ens sentim incòmodes, creients i no-creients, davant un Déu que no acaba de definir-se o implicar-se (almenys, així ho sembla!). Parlar de Déu, és cosa actual o afer pretèrit? Les velles representacions, filosòfiques, culturals i fins i tot teològiques, cauen i no troben espais de renovació i represa. Vivim una època d'esgotament teològic i alhora de recerca insistent de l'Altre.

I, malgrat tot, no tenim dubtes sobre la necessitat de casa, llar i taula. Potser perquè ens trobem esquinçats entre una imatge omnipotent de nosaltres mateixos i el reconeixement de la gran feblesa que caracteritza la nostra vida. De mica en mica, anem descobrint que no es pot ser alhora creador i criatura, superhome

i simplement home. Els èxits tecnològics ens encimbellen sobre el pedestal que nosaltres mateixos hem construït, però d'altra banda hem de fer esforços per a dissimular allò que tots sabem: tenim uns límits, vivim condicionats per tantes coses. Ens agrada dir que ens bastem a nosaltres mateixos, que el nostre món resol tots els problemes que es presenten i que, per tant, la mort és, finalment, un petit accident de la natura. Mentrestant, prou que veiem que en la casa que maldem per construir hi ha moltes deficiències i molts desequilibris. Potser perquè aprenem a pensar el món en termes de globalitat i d'interconnexió profunda, ens fem dues preguntes essencials: On és el teu germà? On és el teu pare? En el text bíblic, després que Caïn hagi mort Abel, se sent la veu divina que li recorda la seva responsabilitat de germà. La inhibició de Caïn afegeix encara més gravetat al seu vessament de sang. Abel ha estat mort perquè era un contrincant, un enemic de Caïn, i no el qui havia nascut de la mare comuna. I el Pare? On és el Pare? On és el Pare quan Jesús penja de la creu i soldats i autoritats se'n burlen retraient-li que és un rebutjat de Déu? Lluc no ha dubtat: tot i l'abandó i la solitud que hi ha darrere la creu, Jesús invoca el Déu que perdona i que mereix tota la confiança. Adam, al paradís, s'amagava del Déu que el buscava. Al calvari, el Fill, Jesucrist, accepta de ser exposat públicament, com Job, al silenci de Déu i, com Abel, a la injustícia dels homes.

I. UN PARE AMB DOS FILLS

La paternitat tendeix a expandir-se com tot allò de noble i positiu que hi ha en el nostre món. Aquesta expansió és total en el cas de Déu. Ell és pare de tots, de tothom. Aquesta és una veritat que s'imposa per ella mateixa. Arriba sense discussió, fins al punt que es converteix en una percepció primera. En Déu no hi ha limitacions ni restriccions. Per tant, allò que diem d'ell ho hem d'aplicar al conjunt de la humanitat: la paternitat de Déu no coneix fronteres, ni colors de pell, ni classes socials; arriba igualment a homes i a dones, a adults i a joves, als infants i a la gent gran. També en la paràbola anomenada del fill pròdig, trobem un

pare que s'agafa fortament a la voluntat i decisió de fer de pare. Vol ser-ne malgrat les actituds dels dos fills, els quals, cadascun a la seva manera, voldrien «rebaixar» la seva paternitat. És oportú, doncs, que ens deturem en la paràbola del pare i els dos fills (Lc 15,11-32).

El fill petit trenca l'equilibri familiar. La seva proposta és dura i sense apel·lació. Ha decidit de canviar la direcció de la seva vida. Exigir l'herència és propi del qui ha perdut la persona estimada (el pare, en aquest cas) i ara reclama allò que és seu. La diferència és que aquí el pare és viu i no hi ha cap raó que justifiqui aquesta decisió possible però insòlita. Per la seva banda, el pare no pregunta res i fa allò que el fill petit li demana. Aquest, des de la seva llibertat, renuncia a tenir pare, en provoca la «mort». El seu projecte de vida no passa per la relació filial envers aquell que li ha donat la vida; ben al contrari, se'n vol desfer, el vol perdre. El pare, la casa, el país són coses del passat. Ell vol construir-se un futur autònom, lliure, lluny del seu pare. És el somni de la llibertat esclava del propi desig, d'un projecte que mai no es concreta perquè de fet no existeix. És la il·lusió del qui es pensa que, per a trobar-se amb si mateix i amb la pròpia responsabilitat, ha d'anul·lar la figura del pare, viscuda com un destorb, com una relíquia del passat, com un fre a la pròpia realització. Però, ¿és aquesta realment la figura del pare o es tracta d'una construcció fruit de l'infantilisme? ¿Cal «matar» el pare perquè pugui emergir el fill? ¿És que l'home només pot afirmar-se si Déu és eliminat o bandejat?

Quan el fill petit és als camps pasturant els porcs d'un altre, lluny del seu país, tot comença a ser diferent. El passat ja no és el pare del qual s'ha d'alliberar, sinó el propi jo, destruït i derrotat. Allò que li fa nosa ja no és el pare i la llar sinó l'absència de recer i de menjar. Més ben dit, allò que desitja precisament és el pare i la llar que havia rebutjat quan estava segur d'ell mateix i dels diners que duia a la bossa. En el fons, sent nostàlgia del pare, però no gosa de tornar a comprendre's a si mateix com a fill. El vol anar a trobar, necessitat com està d'ajuda, però pensa que ha perdut per sempre el pare, que ja no el pot recuperar. Només se li acut una forma de relació amb ell: la del jornalier envers l'amo. I, malgrat

tot, aquell home, que ja no es veu a si mateix com a fill, prepara l'arribada pensant que dirà «pare» al qui mai no ha deixat de ser el seu pare. El fill perdut o pròdig es debat entre la necessitat de viure amb dignitat i el desig de trobar-se amb el seu pare i retrobar. La figura del pare no és la d'aquell que ho resol tot o que ho tolera tot, sinó la d'aquell que pot ser objecte d'una ofensa o bé d'estimació. Quan el fill petit reconeix que ha pecat contra Déu i contra el pare, s'adona que el pare no és un element més del paisatge familiar, sinó que és algú únic i irrepètible, algú que ha patit en pròpia carn la pertença del fill, ferit en el seu amor pel desamor del qui ha volgut fer camí tot sol.

Però, el fill petit, ¿és l'únic que camina al marge del pare? ¿Es pot viure lluny del pare sense moure's, aparentment, del seu costat? El fill gran és el qui no se'n va de casa ni reclama la part de l'herència ni fa res que fereixi el seu pare. D'entrada, el fill gran és l'antítesi del petit: virtuós, obedient, complidor, irreprotxable. La seva és una història sense sorpreses ni daltabaixos. És la història de la feina ben feta, de la lleialtat sense fissures, de la responsabilitat assumida i realitzada. És una història sense tatxa, que mereix reconeixement i admiració. Quan un fill pot dir al seu pare que mai no ha desobeït ni un de sol dels seus manaments, la conclusió sembla clara: aquí tenim una persona que sap quin és el seu lloc (a un fill li toca d'obeir) i quina és la seva tasca (un fill responsable col·labora amb tota fidelitat). El pare ha de ser per a ell algú a qui respecta i en qui confia, algú amb qui se sent unit i del qual comparteix els punts de vista.

Tanmateix, el fill gran reacciona amb duresa i indignació quan sap que el pare ha reintegrat a la família el fill que l'havia deixada. Tot d'una descobrim que el fill gran *també* és orfe de pare. Per a ell el pare és un amo, a qui diu: «...fa molts anys que serveixo.» Exactament, el mateix que diria qualsevol dels jornalers que treballen en aquella propietat. El seu projecte de vida no va més enllà del regateig i la distància, del greuge i de la queixa. La misericòrdia compassiva del pare envers el fill petit no ha desvetllat sentiments d'alegria: el seu germà ha tornat a casa! Ben al contrari, la profunda molèstia davant el goig del pare i la gelosia pel trac-

te que dispensa al qui torna dominen l'esperit d'aquell home. Està indignat, com indignat podria estar un estrany, un foraster, un dels jornalers d'aquella propietat. El món del fill gran és un món petit i resclosit, governat per l'obligació i tancat a la gratuïtat. És un món de quadrícula, que es justifica per ell mateix però que es manté distant del cor generós del pare. El fill gran busca l'emancipació però no l'aconsegueix, i la substitueix per la petita proposta sense adonar-se de la gran proposta del seu pare. Aquest fa matar el vedell gras i organitza una gran festa per al fill i germà. Aquell s'accontenta amb un cabrit i la petita festa amb uns quants amics. El retret gelós, la crítica amarga a l'actuació del pare, traïx l'amargor del seu cor. Ara que tot havia de ser joia i celebració, el fill gran s'entreté a recordar la vida dissoluta del seu germà i es desmarca així de la misericòrdia del pare. Qui és el pare per al fill gran? És una figura distant que posa ordre a l'existència, a qui toca de premiar la fidelitat mantinguda i que no ha de transigir davant el comportament improcedent. És una figura necessària que no pot confondre l'amor amb la rectitud, l'acolliment amb l'excés de generositat. El drama del fill gran, com el del fill petit quan torna, és no reconèixer-se com a fill sinó com a jornalier. Per què cal un pare? Per a viure n'hi ha prou amb el compliment del propi deure i alguna petita festa amb els amics!

Tanmateix, el pare no es resigna a tenir dos jornaliers més a casa. Vol tenir-hi dos fills. Per tant, la paràbola narra, potser per damunt de tot, l'esforç del pare per a mostrar als seus dos fills que ell és realment el seu pare, i no l'amo de la hisenda o dels béns. Mentre els dos fills plantegen les coses des de la llunyania física (fill petit) o el distanciament moral (fill gran), el pare s'aboca en la recerca de l'un i de l'altre. Qui pot curar la seva orfandat si no és el mateix pare? La compassió i la sol·licitud, l'amor misericordiós i la insistència justa és el que el pare ofereix. Toca als dos fills de comprendre-ho i acceptar-ho. Quan el fill petit arriba, el pare surt a trobar-lo, corre a tirar-se-li al coll. El fill ni té temps d'entrar a casa, perquè el pare, endut per l'estimació que sent pel fill, el besa abans que aquest pugui dir res. I quan aquest manifesta que no es mereix de ser per anomenat fill, el pare deixa ben clar que ara no

compta el passat sinó tan sols el present. I el present és de vida, no de mort: el pare ha retrobat el seu fill. La casa s'omple de músiques i balls. És festa grossa: avui han matat el millor vedell.

I què fa el pare quan el fill gran, enfurismat, es queda fora de casa, decidit a no entrar? Surt a buscar-lo. És la seva segona sortida. El fill petit havia vist finalment que el pare no era cap fre, sinó un estímul per a la seva humanitat perduda. El retorn a casa s'havia fet sota el signe de l'oblit i de la misericòrdia: oblit del passat i amor entranyable de cara al present. Això és el que no plau al fill gran, que voldria que el pare fos un guardià inflexible que no es deixés entendre per res, ni tan sols pel germà que torna. Ell pensa que si el pare ha de premiar res, no ha de ser la vida dissoluta del fill petit, sinó la fidelitat incansable del qui és exemple de treball i obediència. Però el pare recorda al fill gran que no és un dels millors treballadors, sinó senzillament el seu fill i que, com a tal, té la constant companyia del pare, la proximitat, la immediatesa del qui l'ha engendrat i que per això té a disposició seva tots els seus béns. Això és el que el fill gran no comprèn: li fa por l'amor del pare, li molesta el seu projecte de perdó que no pregunta, de joia que no es reté. El pare, però, insisteix: l'única cosa a considerar és que ara ha retrobat el fill petit. La incògnita resta en què farà el fill gran. Serà capaç d'entrar dins el cor del pare i travessar la llinda de la porta de casa?

El pare de la paràbola és una barreja de decisió tossuda i de tendresa desbordant. El fill petit és acollit sense cap recança ni prevenció: les raons del cor s'imposen. El terme clau en aquest sentit es troba al v. 20: «es commogué», en llatí *miser cordia motus est*, en grec «sentí compassió dins les entranyes». Aquesta darrera forma ens permet d'afirmar que el pare de la paràbola fa de pare i mare. Per això mateix no cal que hi hagi mare en aquesta narració. El protagonista principal integra una funció paterno-masculina (la decisió, la voluntat d'acollir el fill) i una funció materno-femenina (la misericòrdia, la tendresa compassiva). Quan el pare veu el fill, el seu ésser vibra mogut per l'amor. És el sentiment que surt de l'entranya materna, transferit al pare de la paràbola. De fet, la sensibilitat acompanya tota l'escena: el trobament

entre la mare i el fill petit no hauria estat descrita d'una altra manera (v. 20), com no ho hauria estat la resposta a la queixa del fill gran, emmarcada per la paciència del qui espera el canvi d'actitud. En la paràbola del fill pròdig la paternitat de Déu s'expressa amb tons profundament paterns i materns: la lectura del text fa emergir una imatge del pare que és igualment paterna i materna. Una imatge presentada com un do, que pretén superar tota distància i tot distanciament, tot pecat i tota inhibició. En el fons, als dos fills se'ls revela la imatge real del pare després que les imatges que en tenien apareixin com a equivocades i profundament injustes. De manera semblant, Déu, el Pare, es revela als senzills, mentre que els savis i entesos no comprenen res (vegeu Mt 11,25 par. Lc 10,21). En canvi, qui vol entendre el Fill ha de rebre la revelació del Pare, segons allò que s'aplica a Pere, l'apòstol, quan confessa Jesús com a Messies: «Feliç de tu, Simó, fill de Jonàs: això no t'ho han revelat els homes, sinó el meu Pare del cel» (Mt 16,17). La paternitat de Déu és un do per a cadascun dels seus fills, tant si la viuen i la comprenen com si se'n senten distants. Déu no vol deixar de ser el pare de tots.

II. JESÚS: VIURE AMB EL PARE

Tota la vida de Jesús és impregnada de la proximitat de Déu. El Pare que Jesús anuncia es pot resumir en l'anunci de l'inici del regnat diví. Déu i el seu Regne són el centre de la bona nova proclamada a tots els qui escolten la predicació de Jesús. Déu es fa proper a la humanitat i hom pot adonar-se de la seva presència salvadora mitjançant les obres i les paraules del Senyor Jesucrist. Jesús, doncs, parla de Déu i parla del Pare. Entre totes les metàfores que l'Antic Testament aplica a Déu (espòs, pastor, jutge, rei...) i entre tots els títols que rep (Altíssim, Totpoderós, Etern, Senyor de l'univers...) hi ha una metàfora, la de pare, que és privilegiada per damunt de totes les altres. El motiu és doble. Primerament, Jesús entén la seva relació amb Déu des de la intimitat i la immediatesa. Parla de Déu des d'una percepció directa i diversa. Les seves paràboles, per exemple, no són discursos sobre Déu sinó dis-

cursos des de Déu. En ell, la paraula «fill» no té un sentit translàtic sinó propi. Per això no prega mai amb els deixebles, sinó que els ensenya a pregar o bé prega per ells. En segon lloc, Jesús fa sinònims Déu i Pare, perquè Déu, el Pare, es manifesta com a tal a l'hora de preocupar-se pels homes, per les bèsties, per les plantes; a l'hora d'obrir als senzills els seus designis i fer-los participar del seu Regne; a l'hora de compadir-se dels pobres i desvalguts, dels infants i dels estrangers, dels publicans i pecadors. Mentre que en l'Antic Testament Déu era pare, en el Nou Testament és el Pare, el «Déu i Pare de Nostre Senyor Jesucrist» (Rm 15,6; 2Co 1,3; Ef 1,3; 1Pe 1,3). Aquesta fórmula, sorgida en la comunitat cristiana primitiva, expressa encertadament el que volem dir: Pare és el nom del Déu de Jesucrist i Jesucrist és el Fill únic de Déu. L'un i l'altre són anomenats «Senyor», ja que tenen autoritat sobre el cel i la terra, però el Pare és font i principi mentre que el Fill, etern amb ell, rep del Pare, el qui l'ha engendrat, tot el que és.

Totes les pregàries que Jesús adreça a Déu en els evangelis comencen pel terme «Pare». Hi ha dues oracions que expliciten les paraules amb què Jesús prega: la que trobem al bell mig del seu ministeri i la del final de la seva vida mortal, quan l'hora de la passió és arribada. La pregària situada durant el seu ministeri (Mt 11,25-26 par. Lc 10,21) és una lloança o acció de gràcies perquè el Regne s'ha manifestat als senzills i als febles. És com un ressò de la primera benaurança: Déu declara feliços els pobres i els afeixugats, els privats de poder i saviesa, els necessitats de béns de tot tipus. Allò que caracteritza el ministeri de Jesús és l'anunci de la bona notícia que reben els pobres (Mt 11,5). És la bona notícia del Regne, de la qual es fa portador l'enviat de Déu, el Messies. D'altra banda, el disseny del Pare singularitza els qui no compten als ulls dels homes i que, en canvi, són objecte del seu amor: «Sí, Pare, així t'ha plagut de fer-ho». Aquesta pregària de Jesús reflecteix qui és el Pare i com actua. Que s'hagi volgut revelar als pobres, és signe d'una paternitat que es desplega en els qui pateixen l'orfanat més greu. Aquells que no han trobat un pare aquí a la terra en troben un al cel, l'únic que mereix aquest nom (Mt 23,9). El Regne és vist

per Jesús com una manifestació de la paternitat divina, d'aquest Déu Pare-Mare, tot ell compassió i misericòrdia, a qui ha plagut de fer conèixer els seus designis als pobres i indefensos: aquests són els primers testimonis de la paternitat de Déu. Aquests experimenten en primera persona l'amor entranyable del Pare i la compassió de Jesús, que els guareix i els alimenta.

La relació única entre Jesús i el Pare troba el seu punt culminant en el moment de la passió i la mort de Jesús. El preàmbul el forma una pregària adreçada al Pare. L'evangeli segons Joan situa aquesta pregària en el sopar de comiat (c. 17) i els altres tres evangelis ho fan a Getsemaní. És clar, doncs, que tot just al començament de la passió, en l'últim episodi abans de la seva detenció, Jesús es queda sol, sense els deixebles, i prega al Pare. L'evangelista Marc ha recollit la paraula aramea *abba* (14,36) pertanyent a l'àmbit de la més gran confiança. Jesús s'identifica com a Fill amb un terme tret de la llengua materna i familiar, i no de la llengua litúrgica i oficial (l'hebreu). Els ressons personals del terme donen a l'escena un to de plenitud. Jesús és tot sol amb el Pare, el seu Pare (Mt 26,39.42: «Pare meu... Pare meu»; Lc 22,41: «Pare»), i li obre el seu esperit ple d'una tristor de mort. En les paraules de Jesús hi ha continguda la feble sinceritat de la condició humana: davant el Pare Jesús parla clar. La copa de la passió és amarga i hostil, espanta i atueix. L'*Abba* ho sap i ho comprèn: apartar-la seria estalviar al Fill un gran patiment. Però alhora les paraules de Jesús traspuen una confiança coratjosa: «no el que jo vull, sinó el que tu vols». Aquest és el secret de la paternitat de Déu: el secret de la llibertat oferta, de la generositat no obligada. Jesús ofereix la pròpia vida en comunió amb el Pare i fiant-se del Pare. Acollir-se a la voluntat de Déu no és fer un salt en el buit, com fa l'orat o el qui ha perdut l'esperança; és un acte de confiança en aquell del qual tot ho reps i del qual has experimentat l'amor sense límits. A Getsemaní entenem per què Déu és Pare. A la seva escola aprenem a ser fills. L'abandó, la solitud o l'angoixa no són mai l'última paraula. La primera i l'última paraula és *Abba*.

Aprendre a parlar és aprendre a dir «papa» i «mama», «papà» i «mamà», «pare» i «mare». I, en molts casos, aquestes són

les últimes paraules de la vida de les persones. L'evangelista Lluc ho ha entès a la perfecció. La primera paraula de Jesús s'adreça a la seva mare, Maria, i al seu pare, i és un recordatori de la seva condició de Fill: «No sabíeu que jo havia d'estar a casa del meu Pare?» (2,49). L'última paraula, a la creu, és pròxima a aquesta: «Pare, confio el meu alè a les teves mans» (23,46). Si Getsemaní és escola de despreniment i abandonó a Déu, el Gòlgota n'és de realització màxima i concreta. En efecte, en la història de la passió lucana Jesús s'adreça a Déu tres vegades anomenant-lo Pare: a l'hort de les Oliveres, després que el crucifiquin i abans de la mort. L'evangelista de la confiança no dubta a desenvolupar, amb l'ajuda dels textos sàlmics, allò que Marc i Mateu havien recollit a propòsit de la pregària de Jesús a Getsemaní i a la creu. A la creu, també amb un text sàlmic de rerefons, aquests dos darrers evangelistes transmeten el clam «Déu meu, Déu meu, per què m'has abandonat?» (Mt 27,46 par. Mc 15,34). Lluc, per la seva banda, rellegeix aquesta paraula mitjançant dues altres paraules, que parlen explícitament de perdó als enemics i de confiança absoluta en el Déu de la vida. Ambdues són volgudament precedides pel terme «Pare». D'aquesta manera ens fa adonar del sentit de la pregària que trobem en Mateu i Marc: el Déu de Jesús és el Pare, el *seu* Pare, el *seu* Déu. Al Gòlgota la paternitat de Déu es presenta amb tota la seva càrrega, de manera despullada, amb un punt màxim de tensió entre proximitat i llunyania, entre confiança i abandonó, entre paraula i silenci. En resum, la pregària de Jesús a la creu, presa en la globalitat dels tres evangelistes, subratlla els dos aspectes de la relació del Pare i el Fill: el camí de la presència amagada del Pare (Mateu i Marc) i el camí de la seva manifestació compassiva (Lluc). Ambdós camins tenen, però, un punt de confluència: l'amor del Pare que mou la confiança del Fill. La confiança en Déu es viu en el marc de la solitud i la derellició i *allhora* en el marc de la certesa de l'acolliment. La creu no és pura negativitat, no és orfandat del Pare; ben al contrari, és allí on el Fill i els fills reconeixen el rostre de l'Amor. Per això, perquè en la creu la paternitat de Déu es consolida i s'enforteix mitjançant la immolació del propi Fill, que és reflex definitiu de l'amor del Pare, Joan, el

teòleg, ha entès la passió com l' hora de la glòria; glòria, primerament, del Fill, segons allò que es diu al començament de la pregària sacerdotal: «Pare, ha arribat l' hora. Glorifica el teu Fill...» (17,1). Segonament, en la passió es revela la glòria del Pare, segons allò que diu Jesús en l'última escena del seu ministeri públic: «Pare, glorifica el teu nom» (12,28). El Pare, que ha donat el seu Fill al món, manifesta en la passió tot el seu amor. Alhora, la passió, mort i resurrecció són el pas d'aquest món al Pare (13,1), la pujada cap al Pare (20,17): quedarà palès als ulls de tots que el crucificat és el Fill unigènit de Déu. En l'evangeli joànic no hi ha baptisme ni transfiguració, perquè en la passió es manifesta diàfanament qui és Jesús: tota la passió serà revelació de la seva identitat de Fill encarnat, gloriós en la seva crucifixió, anyell pasqual que dóna la vida i viu per sempre.

III. SER FILLS I SER GERMANS

Hi ha un moment necessari de la paternitat que és la filiació. De Jesús diem que és el Fill perquè de Déu diem que és el Pare. Però abans que puguem explicar la relació entre Jesús i Déu en termes de donació de vida (un és el qui engendra i un altre és l'engendrat), Jesús mateix ha explicat aquesta relació: Pare és el nom primer de Déu. D'altra banda, Jesús és el Fill de Déu, abans que el seu Messies, o Elegit o Enviat o Paraula... Tot plegat queda integrat en la seva filiació. No és, doncs, estrany que la identitat més definitiva dels deixebles sigui la de fills. Aquesta és una identitat regalada i oferta per Jesús mateix. Lluc ens ha recollit l'escena (11,1). Jesús prega i els deixebles esperen que acabi la seva pregària. Llavors un d'ells li demana que els ensenyi a pregar. No en sabien, potser? No els en devia haver ensenyat ningú anteriorment? Mai no havien pregat? Potser la petició equival a dir: «Ensenya'ns a ser fills», «fes-nos participar de la teva pregària». De fet, Jesús fa servir el terme amb què ell mateix comença les seves pròpies pregàries: «Pare». És un gest de confiança. Ells revela alguna cosa profunda i vital: el secret de la seva filiació. Ell, que és el camí, els ensenya el camí. Acosta el Pare a ells i els acosta, a ells, al Pare. El terme «Pare» és una invocació que

construeix una relació, que dóna una identitat. El deixeble no és més gran que el mestre, però en aquest cas el mestre posa el deixeble al seu costat: el fa venir del darrere al davant perquè pugui aprendre a viure la paternitat de Déu. Ser fill és un do del Fill, d'acord amb el voler del Pare.

Mateu ha completat la invocació dient: «Pare nostre del cel» (6,9). Ha de quedar clar que només Déu mereix el nom del Pare, ja que d'ell és la paternitat en sentit ple. Els pares i mares de la terra, que ho són en virtut de la sang o d'un voler humà, exerceixen una paternitat delegada. L'ús del nom «Pare», en sentit propi, ha de quedar reservat a aquells que, com diu el pròleg joànic, «han nascut... de Déu mateix» gràcies a Jesucrist, en qui han cregut (Jn 1,12-13). Aquests, els fills de Déu, són convidats a recitar la pregària ensenyada pel mateix Senyor. El Parenostre és indubtablement la pregària de la comunitat, de l'Església, ja que és la pregària dels fills i filles del Pare del cel.

Les cinc peticions (dues + tres) en Lluç (11,2-4) o les set peticions (tres + quatre) en Mateu (6,9-13) són un resum d'allò que el Pare dóna i d'allò que els fills han d'esperar. La clau d'interpretació del Parenostre és la paternitat de Déu, tot ell fidel i misericordiós, tot ell pare i mare. Per això el terme «peticions» no és del tot ajustat al conjunt de la pregària. La primera part del Parenostre es mou en l'ordre dels compromisos per part de Déu més que no pas en l'ordre de les magnanimitats. És en la segona part, a partir de la petició del pa de cada dia, que entrem en l'àmbit de les súpliques pròpiament dites.

Preguntem-nos com es desplega la paternitat de Déu en el Parenostre. Déu garanteix que tothom el pugui reconèixer com a Déu, tant pel que fa a les seves obres poderoses en el món creat com pel que fa a la salvació que brolla d'ell. Que Déu sigui Pare no vol dir que deixi de ser Déu; afirmar la seva paternitat no vol dir disminuir la seva omnipotència. D'aquí que en la litúrgia llatina sovint trobem la fórmula *Pater omnipotens Deus*. Aquesta omnipotència no es manifesta en l'esclafament de l'home davant la majestat divina: ara, a diferència de la muntanya del Sinaí, que ningú no podia tocar sota perill de mort, ens podem «acostar a Déu, jut-

ge de tots» (He 12,23). Que Déu sigui omnipotent i que santifiqui el seu nom equival a afirmar el seu compromís de cara a tota la humanitat, per tal que tothom, com diu sant Silvà del Mont Athos, el pugui conèixer gràcies al do del seu Sant Esperit. Per això des de la paternitat de Déu podem afirmar la seva omnipotència, i també a l'inrevés. El segon compromís que Jesús ens fa demanar a Déu perquè el compleixi és l'establiment del Regne. Ens referim a una acció futura, que depèn de Déu i no de nosaltres. Ara bé, en la mesura en què Jesús ha iniciat el regnat de Déu, és feina nostra treballar a favor d'aquest regnat en l'àmbit de la reialesa de Déu. Hem vist, però, que Jesús, per damunt de tot, anuncia Déu no com a rei, sinó Déu com a Pare. La paternitat de Déu és la primera revelació, el primer anunci: «T'enalteixo, Pare, Senyor del cel i de la terra» (Mt 11,25). La defensa dels valors evangèlics, la lluita pel món nou que l'evangeli proposa no pot quedar òrfena de Pare. Hi quedaria si els valors evangèlics no esdevinguessin una persona, si la nostra condició de fills no quedés expressada en la pregària, és a dir, en l'escolta de la paraula del Pare. Ell, el Pare, tindrà a punt el seu banquet el dia que siguem convocats a participar-hi. El banquet, que s'identifica amb el regnat de Déu, és una realitat en el cel, on Déu és tot en tots, i és anticipat per tantes realitats d'aquí a la terra, espais on la voluntat de Déu *ja* arriba a l'acompliment. Aquest és el tercer compromís (o el segon ampliat) de Déu amb relació a nosaltres. La paternitat paterna i materna de Déu suscita ara i aquí realitzacions esplèndides de la seva voluntat, de la mateixa manera que, en el cel, hom canta: «Gràcies, Senyor, Déu de l'univers, el qui és i el qui era, perquè ja has pres el teu gran poder i has instaurat el teu Regne» (Ap 11,17). I en aquest mateix llibre de l'Apocalipsi la veu del qui seu al tron s'adreça al profeta de Patmos i li diu: «Els qui surtin vencedors posseiran tot això en herència. Jo seré el seu Déu, i ells seran fills meus» (21,7). L'aliança definitiva en el cel nou i la terra nova queda establerta entre Déu, el Pare, i els seus fills, els ciutadans de la Jerusalem celestial.

La segona part del Parenostre comença amb la petició de l'aliment quotidià. Podríem evocar l'observació proverbial del ma-

teix Jesús: «Quin pare d'entre vosaltres, si el seu fill li demana un peix, en comptes d'un peix li donarà una serp?» (Lc 11,11). Si alguna cosa es demana dels pares de la terra, és que alimentin els seus fills. No ho demanarem del Pare del cel? Ell sap de què tenim necessitat, fins al punt que no ens hem de preocupar pel menjar, el vestit o la beguda (Mt 6,25). Demanar a Déu el que necessitem no és, doncs, abusar de la seva paternitat; és situar-la en el punt just del pare provident que ha dissenyat un món en el qual el més petit dels ocells i la més menuda de les flors poden sobreviure amb el que els ofereix la mare natura. Hi ha ocells més pobres que d'altres? Hi ha plantes que acaparen més riquesa? I, en canvi, per què el clam del pobre és gran i profund? Per què hi ha països escanyats per la rampinya dels altres? Per què aquí tot sobra i allà tot falta? Falla la paternitat de Déu o falla el cor mesquí dels seus fills? Si els recursos de la terra poden alimentar tots els qui hi vivim, si el pa ens és donat, per què el repartim tan malament? Ser fill vol dir ser germà. Déu no és el pare d'alguns; és el pare de tots, i només si cada home i cada dona són germans nostres podrem dir «Pare nostre» al Déu que ens ha creat. Demanar el pa a Déu és demanar-lo per a tots, ja que vol dir afilerar-nos amb els pobres i necessitats de tota mena. Vivim en un temps excepcional, ple de gràcia, en el qual podem treballar amb il·lusió perquè el pa que Déu ens dóna arribi a tots els seus fills. El món és una casa comuna. Avui comprenem més que mai la paternitat universal de Déu.

Si en la primera petició adreçada al Pare el nostre compromís quedava implícit, ara, en la segona petició, demanem el perdó i ens comprometem a perdonar. Si en la petició del pa era clar que pregàvem per tota la humanitat i, en primer lloc, pels pobres, pels amics de Déu, ara preguem per cadascun de nosaltres, perquè el Pare vulgui perdonar les ofenses dels seus fills. Estem en deute amb Déu. Les nostres ofenses ens n'han fet deutors. Ell ens demana un amor de fills, amb tot el cor, amb tota l'ànima, amb tot el pensament, amb totes les forces, i nosaltres li cedim una part, tan sols, de nosaltres. Donar-nos del tot a ell podria ser-nos perjudicial; ens podria perjudicar l'ambició, la vanaglòria, la bona reputació davant els altres. Dins el nostre petit món podrien quedar en

evidència la confusió, la indefinició, la por del dir de la gent. Hauríem de refrenar l'orgull i la duresa de cor. Són massa coses: el nostre deute persisteix... Necessitem tant el perdó del Pare! El necessitem sobretot quan l'ofensa que l'altre ens fa seria una bona excusa per a sentir-nos víctimes i, per tant, justificats davant de Déu. Quan ens atrinxerem en l'ofensa rebuda i demanem que ens paguin el deute dels cent denaris és quan no ens adonem dels deu mil talents que nosaltres mateixos devem. Qui es resisteix a perdonar no entendrà de què ha de ser perdonat. Qui perdona l'ofensa rebuda demanarà el perdó del Pare. Aquí, en el perdó, la paternitat de Déu i la fraternitat humana es troben i es fonen. Si ser fill vol dir viure de l'amor del Pare, ser germà vol dir conviure amb l'ofensa i el perdó. Diu Jesús: «Si el teu germà et fa una ofensa, vés a trobar-lo...» (Mt 18,15). Anar a trobar-lo i fer-li veure la falta no vol dir practicar la repressió acusatòria, sinó la correcció fraterna, la qual inclou necessàriament el perdó. És més important fer les paus amb el germà que t'ha ofès que donar culte a Déu (Mt 5,23-24). La paternitat de Déu quedaria estèril si els seus fills no sabessin estimar fraternalment per damunt de qualsevol ofensa. Tenim *un* pare i *molts* germans, que ens han estat donats i que nosaltres no escollim. Descobrir aquesta realitat de la fraternitat, teixida de perdó i comprensió, és descobrir Déu Pare. És així com aprenem a ser fills.

En la darrera petició (o les dues darreres) la paternitat de Déu queda confrontada amb la temptació del mal i del Maligne. La bondat del Pare no és bonhomia sense suc ni bruc. La temptació existeix, la possibilitat de caiguda ens amenaça, i seria una ingenuïtat pensar que la fidelitat es pasta al marge de la prova. Amb tota probabilitat, només els inconscients poden no prendre's seriosament la temptació. Fins i tot quan s'està a punt, es manté la feblesa de la nostra humanitat, segons allò que diu Jesús als deixebles a l'hort de Getsemaní: «L'esperit de l'home és prompte, però la seva carn és feble» (Mt 26,41 par. Mc 14,38). Per això mateix cal vetllar i pregar al Pare del cel «demanant de no caure en la temptació» (Lc 22,40). La temptació és l'intent d'apartar-se del camí volgut per Déu, o bé perquè és massa difícil o bé perquè n'hi ha

d'altres de més fàcils. És la recerca d'una alternativa construïda segons els nostres desigs, al marge del camí que la voluntat del Pare ens assenyala. Gairebé sempre la temptació és explicable, i el primer a entendre-la és Déu mateix. Per això diu l'apòstol que no serem temptats per damunt de les nostres forces: el Pare ens concedirà de poder-la suportar (1Co 10,13). Aquesta certesa, però, no ens estalvia la pregària ardent perquè la seva misericòrdia materna i entranyable s'aboqui damunt els qui són temptats. Jesús, el qui ha vençut Satanàs en el desert amb la força de la paraula divina i la plenitud de l'Esperit, el Fill que no mercedaja amb la seva filiació tot i les insídies de l'enemic, és el punt de referència fonamental. El mitjà per a vèncer la temptació és, per tant, la paraula del Regne, escoltada i compresa, això és, viscuda (Mt 13,19). Demanem al Pare que no permeti que cap dels seus fills caigui en mans del Maligne i ho fem amb una pregària sincera, és a dir, posant de la nostra part la necessària vigilància del cor i la ferma adhesió a la paraula evangèlica. Tindrem temptacions, però per l'auxili del Pare no hi entrarem a dins. Diu Jesús: «En el món passareu tribulacions, però tingueu confiança: jo he vençut el món» (Jn 16,33).

IV. EL DÉU DE FIDELITAT I DE TENDRESA

Arribats en aquest punt, caldrà que repassem algunes imatges bíbliques referides a la paternitat (masculina i femenina) i a la filiació. Parlar de Déu Pare vol dir integrar la seva paternitat i la seva maternitat, tot allò que vinculem a cadascun d'aquests dos pols de la nostra realitat, és a dir, parlar d'ell com a donador de vida. Parlar de Déu Pare no és parlar de la masculinitat divina; més aviat és descobrir en Déu la riquesa de dimensions masculines i femenines, que analògicament prediquem d'ell en base a la nostra experiència dual. Subratllar que en Déu hi ha un trenat d'aspectes masculins i femenins equival a donar plena raó d'allò que es manifesta en el seu comportament envers nosaltres. Creure en Déu Pare és creure en Déu Pare i Mare, és creure en la seva paternitat i maternitat, és recollir *alhora* la seva fidelitat i la seva ten-

dresa, el seu ajut i el seu record, la seva fermesa i la seva compassió. Déu és, en qualitat de Pare, el Déu de l'amor fidel (el *hèsed*), i, com a Mare, és el Déu de l'amor entranyable i compassiu (aquell que té *rahamim*, entranyes). En conseqüència, quan ens referim a Déu com a Pare no podem deixar de banda ni els aspectes paterns ni els aspectes materns. El Déu del Sinaí, que és el Déu dels patriarques i que és el Déu i Pare de nostre Senyor Jesucrist, ha de ser comprès i confessat des de la seva condició paterno-materna. En l'equilibri d'aquestes dues vies d'accés radica una comprensió madura i no esbiaixada del Déu que adorem, com diu l'evangeli joànic, «en Esperit i en veritat» (4,23-24). La consideració de la masculinitat i femineïtat, de la paternitat i maternitat en Déu ens resitua constantment i ens allunya alhora de l'autoritarisme i del sentimentalisme. El Pare esdevé aleshores principi de la comunió amorosa amb el Fill i l'Esperit. En efecte, la «comunió» que arrenca del Pare i que, comunicada al Fill i a l'Esperit, torna al Pare en un dinamisme constant, és teixida de fidelitat i de tendresa. Al misteri de Déu, que és misteri de comunió entre les persones divines, ens hi hem d'aproximar des de categories masculines i femenines. D'aquí la necessitat d'aprofundir en la condició paternal i maternal de la paternitat de Déu. Com escriu el Cardenal Martini, «la figura [del Pare] té al mateix temps trets paterns i materns... [el Pare] pot ser expressat indiferentment amb metàfores masculines i femenines» (Carta pastoral *Retorn al Pare de tots*, DdE 711 (1999) 4-20, aquí p. 7).

El Déu de l'aliança no oblida cap de les seves promeses ni cap dels seus fills. Guarda en el seu cor tots els qui coneix i estima. Malgrat el sentiment d'indefensió, provocat pel desastre de l'exili en terra estrangera, el Senyor fa costat al seu poble devastat. És cert que aquest es lamenta: «El Senyor m'ha abandonat, el meu Déu s'ha oblidat de mi» (Is 49,14). Però el mateix Déu li respon: «¿Pot oblidar-se una mare del seu infantó, pot deixar d'estimar el fill de les seves entranyes?» (49,15). Déu és una mare i porta el poble i Jerusalem, la seva ciutat «gravada a les palmes de les mans» (49,16). El record del fill que s'ha teixit lentament en el ventre matern és inesborrable. Igualment, l'amor matern de Déu exclou completament

l'oblit i la desmemòria. Exerceix una paternitat o una maternitat en sentit ple el qui no s'oblida dels fills i filles, el qui els porta al cor com si els hagués portat a les entranyes. Recordar és tenir present i estimar per damunt de circumstàncies i dificultats. Es recorda d'algú el qui no demana explicacions, el qui s'oblida d'allò que és passat i caduc. El fill necessita que el pare i la mare pensin en ell. Déu, igualment, no cessa de pensar en nosaltres.

El Senyor és una mare per al poble que torna a ell, que experimenta el seu alliberament, la seva salvació. El terme que fa servir el profeta del nou èxode, des de Babilònia a Jerusalem, és «consol». El poble rep la consolació que anhelava després d'un llarg captiveri dominat per l'enyorança de Sió. La servitud s'ha acabat i ara es produeix el retorn a la casa de la mare. Aquesta mare és, indistintament, Jerusalem i el Senyor. Així es desprèn de la profecia final del llibre d'Isaïes: «Xuclareu i us saciareu del seu pit que consola, sereu alletats amb les delícies del seu ric aliment» (Is 66,11). I una mica més avall hi llegim: «Com una mare consola el seu fill, jo també us consolaré» (66,13). La maternitat de Déu passa per la maternitat humana. Jerusalem, figura de l'Església, nodreix els seus fills que han tornat del captiveri amb la pau i el benestar, els dons del Senyor. El retorn a Jerusalem és el consol que esperaven. Tot procés d'integració en una comunitat o de progrés en la vida espiritual és un procés de conversió i de retorn. Les comunitats eclesials, i ben en particular les que se senten deutores d'un carisma reconegut i fecund, són cridades a ser espais de consol del Senyor, àmbits en els quals els dons divins creixin d'acord amb l'impuls de l'Esperit. La maternitat de Déu queda vehiculada per la maternitat comunitària i, concretament, pels qui hi exerceixen una maternitat o paternitat. Aquests i aquestes han d'afavorir la conversió dels qui volen abandonar una humanitat envellida i esclava i cerquen la pau i el bé, el consol i l'esperança que el Senyor regala als seus fills i a les seves filles. Els espais de retorn i de consol no han de mancar mai en la vida religiosa.

La conversió és la resposta a l'amor, explicitat o intuït, del Déu de l'aliança. Així ho trobem en Osees, el profeta que, amb decisions sorprenents, palesa la fidelitat tossuda del Déu-Espòs i del

Déu-Pare i Mare. L'èxode d'Egipte va ser un moment de crida. Israel era un poble novell, un infant tot just cridat a seguir el qui li havia tret el jou. Aquest fill cridat per Déu va ser estimat amb una gran dilecció. Com fan el pare i la mare, el Senyor li va ensenyar a caminar agafant-lo pels braços, l'atreia cap a ell amb llaços d'afecte i d'amor. Se'l feia seu, li donava la salut i li posava el menjar a la boca (Os 11,1-4). El Senyor, paternalment, maternalment, educava el seu poble. Ni quan aquest anava darrere de falses paternitats, Déu no deixava de ser el seu Pare i la seva Mare. La seva paternitat insubornable li mantenia el record del seu poble. Tan sols el pensament d'abandonar-lo, és a dir, de renunciar a la seva paternitat, li trasbalsava el cor. El Pare mai no ofegarà la pietat i la compassió pels seus fills. És pacient perquè mai no deixarà de patir per ells i de patir amb ells: com-pateix i, per això, es compadeix. Exercir una paternitat o una maternitat equival a fer un aprenentatge: aprendre a ensenyar, a guiar, a acompanyar, agafant pels braços si convé. El paternalisme o maternalisme sempre és un risc, però aquest risc no ens hauria de fer ensopegar en l'aridesa de la relació o l'exigència mal entesa.

Déu parla clar al seu poble, no li amaga les culpes però tampoc no li amaga el seu amor. L'afecte guareix, encara que costi reconèixer-ho, encara que les ferides del passat coguin i frenin la capacitat de compassió que tots tenim. Déu és pare i és mare perquè no es cansa de tornar a començar. La paternitat és, per a ell, quelcom irrenunciable. També ho ha de ser per a nosaltres.

V. EPÍLEG

La raó de la paternitat sostinguda de Déu la trobem expressada en el Salm 103,13-14. Ser pare és tenir pietat. La imatge de la compassió pels fills explica la relació entre Déu i els qui l'invocuen: «Com un pare s'apiada dels seus fills, el Senyor s'apiada dels fidels» (v. 13). La compassió *com* la d'un pare, passa a ser, en el Déu de Jesucrist, la compassió *del* Pare. La paràbola del fill pròdig ressona constantment a les nostres oïdes. I és que el nostre Pare «sap de quin fang ens va formar i es recorda que som pols» (v. 14).

Com no ens coneixerà aquell que ens va modelar, com a terrisser amatent, amb el fang argilós primordial? Com no comprendrà la nostra feblesa aquell qui, adolorit per la nostra culpa, veu com optem pel retorn a la pols apartant-nos de la seva paraula? Fem de la mort companya de camí i el nostre camí terrenal acaba amb la mort. Hem sortit del paradís i esperem la gloriificació dels fills de Déu. Som pecadors i som redimits. Per damunt de tot, som cridats a la glòria, després que siguem transformats del tot amb aquella transformació que ja experimentem ara i aquí. Aquesta doble situació de filiació rebuda però no culminada fa que exercim les responsabilitats de paternitat i maternitat des de la condició radical de fills del Pare del cel. Sense vanaglòries, amb humilitat i reconeixent la nostra confusió i el nostre pecat, acceptem aquells que, en definitiva, són germans i germanes. Partícips de la feblesa dels altres, i sovint més trencadissos, confiem en l'auxili del Déu fidel i compassiu, el Pare del cel. En ell dipositem la nostra confiança de cara a tot allò que ens toca de dur a terme. Diu el salm: «Com un nen a la falda de la mare, així se sent la meva ànima» (131,2). I, com llegim en la Segona carta als Corintis: «Beneït sigui el Déu i Pare de nostre Senyor Jesucrist, Pare entranyable i Déu de tot consol» (2Co 1,3).

Mn. Armand Puig i Tàrrach